

HAGYOMÁNY

Hagyományos határhasználat a Sóvidéken

A földművelés alakítja át a legteljesebben a nyers természetet. Amióta a székelyek a Sóvidéken is megtelepedtek, az állattenyésztés mellett a földet is művelni kezdték.

A szájhagyomány szerint Korond nem a mai helyén terült el, hanem előbb a ma is *Előszállás*, majd utána *Második szállás* határrészekén laktak valamikor elődeink. Majd a Miklós- és Északvíze egybefolyásánál, a ma *Kétkorondtövének* nevezett területen éltek szegényes életüket mindaddig, amíg a mai község területére beköltöztek. Bizonyára meg kellett küzdeni minden talpalatnyi megművelhető területért. Erdőt kellett irtani azért, hogy valamennyicske gabonát lehessen termelni. Bizonyítják ezt a *Kerekorotás*, *Hosszúorotás*, *Pálnécsereje* helynevek is. Fénykúton a *Kecskevágás*, Alsósófalván az *Orotvány*.

1799-ben Ilyésmezőben mindössze öt család lakott.1 Pálpataka, Fenyűkút, Békástanya későbbi települések. Először itt szénát csináltak, s hogy ne kelljen a faluba beszállítani – trágya is legyen, hogy a földet lehessen kúrálni – téli időben itt tartották az állataik egy részét, majd később véglegesen kiköltöztek. A szolokmai határt is nagyobb részben erdő borította. Az 1600-as évek kezdetén a falu határa 4 udvar tulajdonát képezte. Bent a völgyek mocsaras, nádas helyek voltak, a hegyek oldalán termett a szűkös megélhetőségükre pityóka, árpa, rozs és zab.

A Sóvidék településeit a hegyaljai településekhez soroljuk, a köves szántóival és kaszálóival. E hegyaljai falukat kerítések vették körül, *Tanoroknak* nevezték ezeket. A Tanorok név előfordul Parajdon, Korondon, Sóváradon, Siklódon. A tanorokon kívül terül el, a földművelésre alkalmas határon egy-egy nagyobb földterület, amely a településhez közelebb esett, azt *teleknek* is nevezték. Erre bizonyították a Korondon lévő Telek utca. Ezen utca északi oldalán lakó gazdák csűr- és gyümölcsös kertjeik közé ékelődött területeknek ma is a közös nevük a *Telekkert*.

A határnak „dülői” vannak, a gazdáknak minden dülőben földjeik voltak, kinek több, kinek kevesebb (5–10–20 vagy még több darabban is), ámbár az egész birtok együtt sem igen érte el a tíz holdat. Arról nem is beszélve, hogy majdnem mindenik sóvidéki településen elég sok földbirtok nélküli család élt.

Példának említhetjük, Imre Gergely volt középszerű gazdát, Korond Alszeg utca 711 szám alatti lakost, aki az 1958. évi naptárába bejegyezte földjeit, hogy melyik dülőben vannak és mekkora a területük. Igaz a területük már nem négyszögölben szerepel, a régi katasztrális hold és töredékei szerint, hanem hektár-töredékhez, mivel 1944 után a hektár lett a területmérési egység.

Szántók: Verőfő 12, Arcsó 21, Vadasmező 20, Malomkő 25, Malomnál 12, Sóré 42, Kalondanja 50, Damokosné 24, Feketensző 30, Hátúsórosok 20, Balázskert 17, összesen: 2,73 ha.

Kaszálók: Szálás gyergyóút 70, Verőfő 1,20, Lopágy 1,40, Szakadát 71, Hargas 40, Nyilak 50, Derékföld 60, Hegy 12, Farkasmező 57, összesen: 6,20 ha.

A Sóvidéken magát a területet ritkán emlegették a mértékegység szerint inkább így: egy-két-három-négy-öt vékás, aszerint, hogy hány véka búzát, rozst, zabot, vetettek bele. A kaszálókat meg aszerint, hány szekér széna-sarjú termett rajtuk közepes termés esetén.

Csak megjegyzésként említjük meg, hogy 1886-ban az egész Osztrák–Magyar Monarchia területére földhozadékát megállapító aranykorona jövedelmet állapítottak meg. A legrosz-

szabb hektáronkénti értékét¹, a legjobbért 20 aranykoronában határozták meg. Ez a Sóvidéken is érvényben volt a század elején.

Az ilyen szétszórt, elaprózott birtokegységeket csakis úgy lehetett megművelni, ha egy-egy évre a határ egy hányadát egységesen művelték. Ezt a község által megszabott gazdálkodási rendszert, nyomásos vagy fordultatos rendszernek nevezték. Ez alól kivételt jelentett: *Pálpataka*, *Fenyőkút*, *Békástanya* és az utóbbi időben *Vadasmező*. Ezekben a településeken mindenki a saját birtokán lakott és lakik. A birtokaik mindig állandó művelés alatt állottak, állnak ma is.

Az általánosan alkalmazott háromnyomásos rendszerben a határ egyik részébe őszi-gabonát, a másikba tavaszt vetettek, a harmadik részt pedig ez idő alatt pihentették. Az utóbbi *pallag* (parlag). Az atyhai határon fordul elő *Nagypallag* határnév. A parlagot ha felszántják: feketeugar. A parlagra, illetve feketeugarnak hagyott területre engedték ki a hazajáró csordákat. A tavaszhatárnak hagyott határfordulón az állatokat Szent György napig legeltették (április 24), akkor innen mindenféle állatot kitiltottak és a határpásztorok őrizet alá vették a területet. A külsőbb területekre, ahova a trágyát nehezebben tudták kiszállítani, juhnyájakat tettek, így oldották meg a föld feljavítását, hogy utána búzát, rozsot vethessenek bele. Nyári időben ritkán tették a juhok kosarát kaszáló területre.

A hármaskoroduló határa némely helyeken természetes határ. Ha ilyen nem volt, halmokkal jelölték. Korondon az egyik forduló *Szőlőpataktól*, a *Súgóvizéig*, *Derékföld* és *Kalonda* tartománya, a második forduló a *Súgóvizétől* az *Atyhai határig* és be Korond vizéig, Nyáras, Szakadát és Lopágy tartománya, a 3-ik forduló *Határpataktól Szőlőpatakig*, *Vadasmező*, *Szálás* és *Szölömár* tartománya.

Sóváraddon a vetésforgókat úgy nevezték meg, hogy *túl a vízen, erről a vízen*. A „túl a vízen”-i részt 1934-ben feltiltották, ide csorda nem járt ki. Parajdon „gyepük” (határmezsgyék) és halmok határolták el a határfordulókat. A gyepükbe galagonya tövisbokrokat és gyertyánfákat neveltek. Szent György napján a községi bíró a 14 évet betöltött fiúkkal a határhalmokat végigjárta és felújították, így minden fiúgyermek megismerhette a község határát. Ugyanezt tették Alsó- és Felsősfalván. Az idősebb emberek mondogatták: a gyermekek orrát a határkövekhez – melyeket kereszttel jelöltek – hozzá kellene veregetni, ne feledjék el, hol van a község határa. Igaz, az orrukat a gyermekeknek soha nem verték bele, csak mondogatták. Ugyanezen a napon Parajdon a kisbíró az idősebb emberekkel kiment a határra és kitakarították a mezei kutakat.² Korondon a mezei kutakat a római katolikus vallásúak által húsvét első napján tartott „határkerülés” alkalmával takarították ki.

Ha már az elhatárolásoknál tartunk, azt is el kell mondjuk, hogy az egyéni birtok-területek határát is a szomszédok „borozdával” (barázdával), keresztet határkövel, patakok, bokrok, fák, ritkábban keményfa-csere, akáccövekkel, helyenként gyepükkel, határolták el egymástól. Siklódon *Gyepüvidéke*, *Gyepühegyese*, *Gyepüsfű* helynevekkel is találkozunk.³ Ha nem volt természetes határkö, a cövek mellé, vagy anélkül is, tettek egy-egy nagyobb követ „határkö”-nek. Erre a csákány hegyével keresztet véstek. Az ilyen követ nem szabadott elmozdítani. Az a hiedelem élt a népben, hogy aki a határkövet elmozdítja a helyéről, az a másvilágon ezen határkövet a hátán hordozza. Korondiak többen is megemlítik – szüleiktől hallották –, hogy a *Köriskerek* nevű határrészen minden éjjel, pont éjfélkor, valaki kiáltotta: *Jajj Istenem, hova tegyem le*. Ez minden éjjel megtörtént, mindaddig, amíg valaki azt kiáltotta vissza: *Tedd oda vissza, ahonnan elvetted!* A népi hiedelem szerint, a határkövet elmozdító személy lelke halála után visszajár mindaddig, amíg az elmozdított követ a helyére vissza nem teszi.

Bizony egy-egy kis földdarabkáért, barázdákért sok veszekedés, verekedés történt igazságtételért sokan fordultak bírósághoz. Becsületes ember, a szomszéd birtokos jelenléte

¹ *Tófalvi Zoltán*: Pogány fohászok faluja. Bukarest 1979.

² *Barabás László*: Tavasz határkerülés a Nyárádmentén és a Kiskükölldő felső völgyében. Népismereti Dolgozatok. 1980. 205–216. old. Bukarest

³ *Balázs László*: Helynevek Küsmőpataka és Siklódpataka völgyében. A székelykeresztúri múzeum évkönyve. Csíkszereda 1974. 291–295. old.

nélkül, soha nem igazította ki a határt. Az egyedüli határkiigazítót a nép maga is számon tartotta és elítélte.

Beszélhetünk kétnyomásos, kettős forgó rendszerről is a korondi *Hegy*, *Farkasmező*, *Leshegy* nevű határrészekén. Ezeket kétévenként „nyomásnak”, tehát ugarnak hagyták. A határt a juhokkal trágyáztatták, hogy a másik esztendőben búzát, rozsot, zabot és krumplit termelhesseken benne. A kaszálók is több és jobb szénát adtak le. Ugyancsak kettős forgó alapján használták a felsősófalvi *Nagymező* havasi legelőt: egyik esztendőben legeltették, míg a másik esztendőben kaszálták. Így minden második esztendőben bőséges takarmányhoz jutottak.

Az 1942–1944-es évek mindenhol meghozták az újabb gazdálkodási formát, az úgynevezett *zöldugart*, ami később szabadgazdálkodássá vált. A zöldugar elgondolása és megvalósítása mellett a kisebb birtokosok kardoskodtak, arra számítva, hogy így a földből több hasznot lehet tudni venni. Az állatokat is szakszerűbben lehet tartani, gondozni, az állandó istállózatással, több trágya gyűl, mellyel soha jóllakatni nem lehet a sóvidéki sovány földet.

A zöldugar bevezetése után felbomlott a hármastörvény, a feketeugar, s teret hódított a szabadgazdálkodás. Mindenki azt vetett a földjébe, amit akart. A földek elgyomosodtak, burjánosodtak, a tövisbokrok is felkaptak, mert a kecskecsordák nem rágták, s a szép tiszta búzák-rozsok lassan kezdtek kiveszni. Ezt a feketeugarpártiak a szabadgazdálkodássá válással magyarázták.

A sóvidéki ember a kevés terményére is büszke volt és magát gazdálkodónak, földművesnek tartotta. A *paraszt* szó, a sóvidéki ember számára megalázást, lenézést jelent. Az utóbbi időben nagyon sokan tagjai voltak a gazdaköröknek. Mezőgazdasági előadásokat hallgattak, közös gazdasági gépeket, szerszámokat kezdtek vásárolni, ez is bizonyítja a felemelkedésre való törekvésüket.⁴ Valamint az is, hogy már az 1930–1940-es években némely községekből az ifjúság egy része kezdett beiratkozni a székelykeresztúri mezőgazdasági gazdasági iskolaiba, ahol a tanítás, október 15-től április 15-ig tartott. Ugyancsak sokan részt vettek a gazdasági tanfolyamokon.

Az 1962. évi mezőgazdasági szövetkezesítés a sóvidéki gazdálkodó emberek számára más megélhetési formákat teremtett.

István Lajos

A földesi közigazgatás hagyományai

Az önkormányzatok újjáéledése, napi küzdelmeinek időszertüské kikerülhetetlenné teszi számunkra Karácsony Sándor szülőfaluja Földes többszázados önkormányzatáról írt gondolatait. A rendszerváltás hangzavarában, 1989 novemberében írta Lendvai L. Ferenc *Kedvezőek a marxista elmélet pozíciói Magyarországon?* címmel a Magyar Nemzetben. Csak néhány mondatot kívánok innen kiragadni: „Napjainkban egy olyan nagy perspektívájú kutatási irány bontakozik ki, mely a modern államgépezet ellenőrizhetetlen mechanizmusával szemben a kisebb közösségek és önkormányzatok, valamint az egyén autonómiájának fontosságát hangsúlyozza.” Néhány nappal később ugyanott Tóth Gábor Pozsgay Imrét faggatta a lakitelki találkozó ürügyén. Pozsgay többek között ezt mondta: „Az önkormányzat a nemzeti társulásnak is alapja, s hál’ istennek ilyen előzmények is léteznek szép számmal a magyar történelemben.”

Örvendetes, hogy a közelmúltban újból megjelent Karácsony Sándornak *A magyar észjárás* című munkája. Ennek 337. oldalán látjuk a következő fejezetcímet: A kis autonómiák szerepe történelmünkben. Érezzük az autonómia óvó, védő szerepét, ám amire Karácsony nem tér ki, a rendtartást, fegyelmezést tagjaival szemben épp olyan eréllyel igyekezett megvalósítani. Az akkori emberek sem voltak különbe a maiaknál, a védelmet, gondoskodást természetesnek

⁴ Bartha József: Korond község monográfiája, 1942. (Kézirat)